

KËRKIME GJUHËSORE

Leka SKËNDAJ

STRUKTURA GRAMATIKORE SI HIERARKI RAPORTESH NË KURRIKULËN E GJUHËS SHQIPE (në ciklin e lartë të shkollës 9-vjeçare)

Shumica e didaktëve dhe e specialistëve të kurrikulës së gjuhës amtare janë të vetëdijshëm se hartimi dhe zbatimi i kësaj kurrikule është jo pak i ndërlikuar, sesa, herë-herë, edhe i kundërshtueshëm.

Sot në epokën postmoderne, kur idetë e globalizmit po shtrihen në të gjitha fushat, kurrikula e gjuhës amtare nuk mund të perceptohet vetëm si një tkurrje e një çështjeje të veçantë, qoftë edhe si bërthamë morfosintaksore, por përshkrimet gjithëpërfshirëse duhet të përfaqësohen gjegjësisht si në kurrikulat si motra, qofshin këto sociale, historike, apo politike, përpos përkrahjeve dhe kundërshtive për to.

Mjaft teoricienë të kurrikulave u bazuan në modelin e Tilerit¹, i cili si parim bazë për hartimin e kurrikulës shkollore përzgjedh progresivizmin si qëllim arsimor, duke vënë theksin në nevojat e nxënësve, kurse procedurat shkencore i merr të zbatueshme në situata të ndryshme, duke bërë vlerësim më të rëndësishëm për objektivat e arritjes.

Gjithsesi, analizat që i bëhen në ditët e sotme fushës së kurrikulave shkollore, kryesisht atyre shoqërore, nuk mund të quhen të plota, nëse nuk pranohen si të diskutueshme edhe versionet e kritikëve të modelit të Tilerit.

Përmbajtja e kurrikulës, e lidhur dhe e organizuar sipas nevojave dhe interesave të nxënësve, jo rrallë është gjykuar si “e paplotë, e ngushtë dhe teknokratike” nga kundërshtarët e modelit të Tilerit. Ata nuk gjenin pika takimi dhe kishin humbur besimin te theksi dhe vendi që duhen të zënë në kurrikul parimet shkencore dhe, më kryesorja, këta nuk ishin të vetëdijshëm, nëse mësuesit dhe nxënësit do të ishin të përfshirë në përcaktimin e objektivave, si dhe për organizimin krijues të veprimtarive mësimore nga ana e tyre.²

Sugjerimet, diskutimet dhe vendimmarrjet vazhdojnë të përplasen edhe sot e gjithë ditën, si një dialog këshillues dhe hulumtues për kurrikulat, por ato vijnë të jenë dinamike për të zbuluar nëntekstin, për të ndërgjegjësuar zbatuesit e kurrikulave dhe mësuesit, se procedurat shkencore nuk janë të përhershme dhe të vetmet ku mund të mbështetemi. Përkundrazi, riformulimi i kurrikulës kërkon shpalljen dhe njohjen e objektivave për veprimtarinë praktike, po aq sa vlerëson përmbajtjen e zhvilluar rreth funksioneve shoqërore dhe interesave të nxënësve.

¹ Ralf Tileri (1902-1994) profesor në universitetin e Çikagos, pasues i teorisë progresiste të Xhudit, Djuitt dhe Piazhës. Tileri ka patur ndikim të madh edhe te hartuesit e mëvonshëm të kurrikulave për metodën racionale dhe logjike. Në librin e tij *Parime të kurrikulës dhe të mësimdhënies*, ai trajton dhe u jep përgjigje pyetjeve themelore për çdo kurrikul mësimore.

² H. Giroux, *Teachers as intellectuals* (Mësuesit si intelektualë), Bergin and Garvey, 1988, f. 144.

Edhe didaktët, studiuesit dhe hartuesit e programeve dhe teksteve të shkollës sonë, sidomos pas viteve '90 (shek. XX) kanë qenë dhe vijojnë të jenë të përfshirë në diskutime dhe kundërshti. Analizat dhe propozimet për modelet, baraspeshat, prirjet, vlerat apo dinamikat e kurrikulës së gjuhës amtare, të para në këndvështrime teorike dhe praktike, nuk kanë qenë objekt diskutimi vetëm nëpër konferenca shkencore, apo qarqe akademike, por shpesh i janë nënshtuar edhe diskutimeve nëpër mjedise arsimore, përmes veprimtarive masive. Kjo mund të pranohet edhe si një refleksion apo kërkesë e kohës, si koherencë me përplasjet dhe konkurrencën e ideve për zhvillimin e kurrikulave, që ndodh në Sh B A dhe në Evropën Perëndimore, me tradita të hershme në fushën e arsimit, sidomos sot, kur lulëzojnë larmi teorish, sa liberale e konservatore, bihejvioriste apo strukturaliste, aq edhe moderne apo postmoderniste.

Në përpjekjen tonë për të pozicionuar kurrikulën e gjuhës shqipe e cila, për hir të vërtetës, ka një traditë të paktë në krahasim me vendet e zhvilluara; duke u bërë interpretime realiteteve dhe qëndrimeve të ndryshme në kohë dhe hapësirë, qofshin këto edhe ideologjike, mund të provojmë se ekziston një rrugë ngjitjeje, që, jo vetëm meriton vëmendje për studime dhe hulumtime të mëtejshme, por përcjell domosdoshmërinë për të patur vullnetin për një përsosje të mëtejshme, për një kurrikul jashtë kornizës së “përkohshmërisë”³, që jo rrallë ka qenë një kërrabë e cila na ka tërhequr si një pengesë në ngjitjen tonë në shumë fusha.

Duhet thënë se qëndrime të tilla arbitrare dhe përftesa të pashoqëruara me studime e përqasje të thelluara dhe shkencore, kanë qenë të shpeshta dhe kanë bërë që vendimarrjet të jenë të shpejtuara dhe me kosto. I rëndësishëm mbetet fakti se në gjithë këto zhvillime dhe ulje-ngritje, sidomos pas vitit 1990, kurrikula e gjuhës shqipe është vlerësuar si parësore në sistemin e edukimit dhe ridimensionimi i vazhdueshëm e saj ka qenë në funksion të gjetjes së një orientimi sa më konkret, me një vizion bashkëkohor, për të sjellë programe arsimore sa më produktive me një përmbajtje të organizuar në përshtatje me moshën e nxënësit, duke zbatuar një proces të thjeshtëzuar bihejviorist.

Kurrikulat e gjuhës shqipe të hartuara në dy dhjetëvjeçarët e fundit morën tipare të spikatura duke i parë konceptet gjuhësore dhe letrare të integruara, me një lidhje të ndërsjellë mes linjave dhe nënlinjave. Pa mohuar rolin e njohurive gjuhësore si një objektiv të rëndësishëm në përmbajtjen e gjuhës shqipe në këto kurrikula, konceptet morfosintaksore nuk janë parë si qëllim në vetvete, por si mbështetëse të synimeve për ta orientuar dhe kultivuar nxënësin si përdorues konkret të gjuhës amtare në situata të caktuara komunikative, në mbështetje të

³ E përdorëm termin “përkohshmëri” për faktin se shpesh merren vendime të pastudiuara dhe arbitrare. P.sh, në vitin 2002, kur nisi rrugën kurrikula e re, struktura e dy lëndëve “Gjuha shqipe” dhe “Leximi letrar” u shkrinë në një tekst të vetëm. Nuk kaloi as 8 vjet, kur në konferencën “Gjuha shqipe dhe letërsia në shkollë” e organizuar nga Departamenti i Gjuhës Shqipe i Fakultetit Histori-Filologji, më 30 shtator 2010, propozohet realizimi i integritetit të “Gjuhës shqipe” dhe “Leximit letrar” në tekste dhe orë të veçanta.

STRUKTURA GRAMATIKORE SI HIERARKI RAPORTESH NË KURRIKULËN E GJUHËS SHQIPE

parimit: “mësimi i gjuhës amtare nuk do të niset nga gramatika, por do të shkohet drejt saj”⁴.

Postmodernistët⁵ nuk e shohin integrimin si një qëllim hibridizimi, si një përzierje sipërfaqësore apo mekanike të linjave dhe nënlinjave ose koncepteve. Gjithashtu, sipas tyre, shtresimi e komponenteve përfaqësues, i dallimeve dhe i kundërshtive, nuk janë të vendosur njëherë e përgjithmonë. Ata duhen parë si përbërës në ndryshim e në lëvizje të përhershme, duke u bazuar në parimin: “që të kuptohet një dukuri, pikë së pari duhen zbuluar lidhjet mes faktorëve të brendshëm”⁶. Kështu, funksionet e brendshme të grupeve emërore “në rrudhat prej dheu” apo “në çaste vyshkje e blerimi”⁷, nuk shihen vetëm si një dukuri e caktuar morfosintaksore, por si një nxitje dhe angazhim, në kërkim të vazhdueshëm të formave të ndryshme të menduarit dhe të shprehurit, në mënyrë individuale ose në grup, për të krijuar tekste të reja.

Asnjë strukturë sintaksore nuk është e pandryshueshme dhe e mbyllur. Këtu buron edhe vizioni i sotëm kurrikular për mësimin e gjuhës shqipe. Asnjë mundësi e kombinimit të fjalëve (në pikëpamjen sintaksore) që pasqyron një ide, nuk është e përjashtuar, pa mohuar edhe vendin për kundërshti.

Mësimdhënësi dhe nxënësi në këtë situatë do të parapëlqenin, jo vetëm atë që është pozitive (karakterin dhe krenarinë kombëtare), por më tepër do të këmbëngulnin për ta transmetuar këtë gjendje në një mënyrë të shumëllojtit dhe origjinale, larg njëtrajtshmërisë, duke përqasur organizim dhe lëvizje drejt sistemeve. Mësuesi do kërkojë të thellohet për mënyrën e “ndezyes së shkëndijës”, për të ndriçuar kuptimin dhe për ta shoqëruar nxënësin në shtigje të reja konceptuale, drejt një ligjërimi kuptimplotë. Kjo nuk do të thotë stisje, as shpërbërje apo ndërlikime të situatave komunikative, por sprova për një mënyrë operacionale të menduarit; si nxitës të kërkimit të vullnetit, për ta pranuar dhe praktikuar mundësinë e përshkrimit të përgjithshëm dhe gjithëpërfshirës, sipas një filozofie të veçantë: për të parë brenda një teksti apo grup fjalësh mundësinë e manipulimit dhe krijimit të një teksti të ri.

Në tregimin fantastiko-shkencor “Plaku i malit shtegtar”⁸, struktura gjuhësore pasurohet me fjalë dhe shprehje të cilat e përfshijnë nxënësin në një

⁴ M. Gjokutaj, *Didaktika e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2009, f. 52.

⁵ Në fushën e teorisë së kurrikulës, postmodernistët janë ithtarë të mendimit filozofik për një pluralizëm dhe përzierje të kurrikulave, duke mbrojtur idenë se një paradigmë e vetme nuk mund të jetë mbizotëruese, por duhet pranuar natyra e shndërtimeve dhe e lidhjeve të ndërsjellta të realitetit (në rastin tonë të kurrikulës dhe të konteksteve të saj). Si teori lulëzoi në mesin e viteve '90 (shek. XX) në Sh B A, me përfaqësues Çars Xhenks, Uilljam Doll, Patrik Slater. Shih më gjerë, A. Orstein, *Kurrikula, bazat, parimet dhe problemet*, Tiranë, 2003, f. 224.

⁶ M. Gjokutaj, *Didaktika e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2009, f. 56.

⁷ M. Gjokutaj, A. Ballhysa, *Gjuha shqipe 8*, Tiranë, 2007, f. 64.

⁸ Po aty, f. 89.

situatë të caktuar tematike dhe fantastike njëkohësisht. Elementet e realitetit të gërshetuara me botën imagjinare, mundësojnë lidhjet funksionale me kontekstin, të cilat materializojnë qëllimet dhe synimet edukative, si edhe lidhjet integruese mes të gjithë komponentëve. Rrethanat, rreziqet, dyshimet, pyetjet, pajtimet, keqardhjet, këshillat, qëndrimet, analogjitë, krahasimet, vlerësimet, të gjitha këto, vijnë e përpunohen në një mjedis fizik gjuhësor të prekshëm në aparatin pedagogjik të tekstit, me lidhje funksionale morfosintaksore, që përcjellin realitete të tilla: të çuditshëm, mbinatyrore, të mundshme, të pamundshme, të shpikura dhe reale, me lojë fëmijërore e kundërshti brenda saj.

Leksiku dhe morfosintaksa që e shoqëron në njësinë mësimore pasardhëse, si dhe shprehjet e figurshme apo epitetet, vendosen në shërbim të marrëdhënieve kontekstuale dhe shndërrohen në funksion manipulues për zhvillimin e shprehive komunikative të nxënësi. Ato ndikojnë në aftësimin e tyre për t'i shprehur mendimet dhe ndjenjat përmes një filtri vetjak për të kaluar në stadin e quajtur "të ushtruarit e funksioneve mendore"⁹. Fjalët dhe shprehjet: "rrokulliseshin me rrapëllimë", "ulërinin mes pirqjeve shkëmbore", "nëpër guva e gremina", "flokët e perandoreshës", "viganë prej akulli", "gastare e fortë", "kulla e fildishtë", "vigu i qelqtë", "fuqi e padukshme", "bardhësi llamburitëse", "te mali blu", "stalagmitet e lëmuara si xham", etj. ndikojnë ndjeshëm në imitimimin e të folurit të nxënësit dhe shërbejnë si një model i përkryer i të shprehurit me shkrim, për një formulim të saktë nga ana strukturore dhe logjike.

Një strukturë e caktuar gramatikore nuk është vendosur në kontekst në lidhje të përhershme, të mbyllur në vetvete dhe hermetike. Kumtuesi dhe bashkëbiseduesi, gjatë aktit të komunikimit, kanë prirjen për të ndikuar te njëritjetri. Subjektet bashkëveprojnë dhe kundërshtojnë. Lidhjet funksionale gjuhësore mbështetin dhe forcojnë mundësitë për t'i vendosur ato në shërbim të një komunikimi bashkëveprues, praktik dhe utilitar. Ky koncept në dialogun teorik të postmodernistëve reflekton si një kërkesë për një këndvështrim të ri të kurrikulave të gjuhës amtare. Bashkëbisedimi nuk ndodh në një vend të zbratur, por, nga ana tjetër, ky ndërveprim duhet të nxitet dhe të zerë vend në angazhimin e nxënësve. Pra pasqyrimi i tyre në njësitë mësimore nuk mund të mendohen të shkëputura nga situata shoqërore dhe didaktike.

Konceptet e parashtruara më sipër mbeten ende edhe sot në tryezën e diskutimeve, por edhe janë në reformim të përditshëm.¹⁰ Komunikimi përmes gjuhës së folur dhe të shkruar është një proces gërshetimesh dhe mundësish të shumëllojta. Lidhjet mes realitetit fizik dhe mënyrës se si zbatohen e përdoren elementet gjuhësore: fonetike, leksikore, morfosintaksore, etj. kërkojnë bashkërendim dhe ndërthurje brenda kurrikulës.

Në mësimdhënien tonë tradicionale, e pasqyruar kjo edhe në kurrikulat përkatëse,¹¹ njohuritë morfosintaksore janë vëzhguar dhe trajtuar si prodhim

⁹ Po aty, f. 91.

¹⁰ A. Orstein, Kurrikula, bazat, parimet dhe problemet, Tiranë, 2003, f. 275.

¹¹ Shih më gjerë, M. Gjokutaj, *Didaktika e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2009, f. 247.

STRUKTURA GRAMATIKORE SI HIERARKI RAPORTESH NË KURRIKULËN E GJUHËS SHQIPE

gramatikor, si qëllim në vetvete. Deri në vitet '80 të shekullit të kaluar, kurrikula e gjuhës shqipe “mbartte karakter të theksuar gramatikor”¹².

Programet dhe tekstet në ato vite patën prirjen për t'i dhënë mësimin të gramatikës karakter të dallueshëm praktik. Dhe kjo për kohën pati përparësitë dhe vlerat e veta. Hartuesit e këtyre kurrikulave besonin se njohja e koncepteve morfosintaksore nga ana e nxënësve kishte një vlerë objektive. Ato shprehnin një lidhje logjike. Njohuritë ishin të matshme, paçka se përvetësimi thjeshtë i konceptit morfosintaksor dhe përvojat e nxënësve nuk vendosnin lidhjet me situatat e ligjërimit. Nxënësi mbetej sositës i strukturës morfosintaksore dhe vetë kjo strukturë qëndronte disi statike. Nxënësi nuk merrte pjesë në manipulimin dhe shndërrimin e situatave komunikative, në ristrukturimin gjuhësor dhe në riorganizimin e realiteteve të perceptuara, por edhe të imagjinuara; për rrjedhojë, njohja vetëm e rregullit gramatikor, apo thjesht identifikimi i njësive morfosintaksore, bën që procesi të ketë një lloj prapambetjeje dhe njohja të kërkojë një raport dhe hierarki ndryshe, më të mirëorganizuar.

Ka kurrikula të gjuhës amtare në Sh B A, në Britaninë e Madhe apo gjetkë, ku objektivat e përmbajtjes e vënë theksin te shprehitë e të menduarit në shkallën më të lartë, për një përmirësim të aftësive të nxënësve në lexim, shkrim dhe arsyetim dhe ku mësimdhënësi është organizator dhe menaxher i orës së mësimin. Këtu koncepti gramatikor nuk është i dallueshëm, por mësuesi së bashku me nxënësin, nëpërmjet metodave dhe teknikave interaktive, e përpunon njësinë mësimore në mënyrë “të fshehtë” dhe “të papritur”. Kështu, një koncept morfosintaksor njihet dhe vlerësohet larg përkufizimit të mërzitshëm. Nëpërmjet leximit kritik të pjesës letrare ose joletrare kalohet në një operacion mendor, të ndarë në njësi më të vogla, si një kodim i elementeve nxitëse dhe reagimi vjen natyrshëm, si një konstatim i elementeve nxitëse. Dhe kështu përftohet një tekst i shkruar, si një proces logjik i komunikimit të ndërsjellë.

Dukuri të tilla vërehen edhe në kurrikulat e gjuhës shqipe të hartuara në këto vitet e fundit. Kështu, emrat në poezinë e L. Poradecit “Dremit liqeri”¹³ nuk duhen parë si të njëtrajtshëm dhe të pandryshueshëm. Strukturat gramatikore të përfutuara nga ushtrimet, nuk mbeten statike, por plotësojnë njëra-tjetrën, për të krijuar brenda bisedës lidhje të reja dhe, për rrjedhojë, një tekst të ri, me gërshetime të papritura dhe strukturë morfosintaksore bashkëvepruese, duke mos e ngarkuar nxënësin me rregulla për funksione apo mbaresa përgjegjëse.

Pavarësisht nga parapëlqimet dhe qëndrimet e ndryshme, herë-herë të kundërta, që mbajnë gjuhëtarët, didaktët apo hartuesit e kurrikulave, për rolin që duhet të zërë mësimi i gramatikës në arsimin e detyruar,¹⁴ si në pikëpamjen e vëllimit të njohurive, të strukturës së shpërndarjes së tyre në programe dhe tekste,

¹² Po aty, f. 244.

¹³ M. Gjokutaj, A. Ballhysa, *Gjuha shqipe* 8, Tiranë, 2007, f. 196.

¹⁴ Shih me gjerë, M. Gjokutaj, *Didaktika e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2009, f. 250.

të parimeve dhe të modeleve të prezantimit të tyre, si në aspektin shkencor dhe atë didaktik, këto e të tjera si këto, ende mbeten të pakristalizuara, ndaj duhet t'i nënshtrohen një studimi më serioz dhe shterues. Gjithsesi, prania e larmisë së mendimeve, vlerësimeve dhe interpretimeve janë mbështetje për të vërtetat që priten të zbulohen si dhe për një vendimmarrje të studiuar dhe të pranueshme për të gjitha krahët.

Trajtimi i njohurive morfosintaksore si njëri mësimore brenda linjës “Njohuri gjuhësore” në kurrikulën e sotme alternative të gjuhës shqipe, e krahasuar me nënlinjat e tjera (kulturë gjuhe, leksikologji, fjalëformim, drejtshkrim) zë një masë 50-65% (sipas klasave VI-IX).

Duke përqasur dhe ballafaquar programet e ciklit të lartë të 9-vjeçares me ato të shkollës së mesme “Gjuhë shqipe dhe letërsi”, vërejmë se në klasën e nëntë mbyllet cikli i dhënies së njohurive morfosintaksore. Kjo është një përgjegjësi më shumë për kornizën kurrikulare të shkollës nëntëvjeçare, në mënyrë që nxënësi në përfundim të arsimit të detyruar të ketë njohuri të mjaftueshme për gramatikën e gjuhës amtare, çka do t'i nevojitet për formimin e mëtejshëm duke u përballur edhe me kërkesat e mësimi të gjuhëve të huaja.

Kurrikulat alternative të gjuhës shqipe të hartuara në dhjetëvjeçarin e fundit janë vlerësuar si modele të përqendruara te nxënësi, ose me në qendër nxënësin. Këtu njohuritë gjuhësore dhe letrare kundrohen si objektive dhe të vërteta, që presin të shndërrohen, duke u lidhur me përvojat vetjake të nxënësit, në mënyrën se si e percepton ai realitetin. Duke e vëzhguar brenda tërësisë së hapësirës kurrikulare nënlinjën “morfosintaksë”, mund të gjykojmë se planifikuesit dhe hartuesit e tyre, kur kanë shtrirë këtë përmbajtje gjuhësore kanë përdorur dy organizues: atë tematiko-logjik dhe didaktik.

Paraqitja e njohurive në bazë të organizimit tematiko-logjik kërkon renditje të studiuar të përmbajtjes sipas rregullave dhe koncepteve gjuhësore përmes “kërkesës dhe ofertës”. Lënda gjuhësore që buron nga pjesa letrare, është përzgjedhur në atë mënyrë që t'u përgjigjet kërkesave morfosintaksore dhe drejtshkrimore. Ndërthurja e specializuar e njësive mësimore sipas këtij organizimi mbështetet në parimin metodologjik përshkallëzues: “nga teksti, te fjalja, për të arritur te fjala”¹⁵.

Organizimi i përmbajtjes lëndore përmes rimarrjes tematike për mësimin e gramatikës, mbështetet në parime tashmë të njohura didaktike, që do të thotë të mbash lidhjet e faktorëve psikologjik dhe të ndërtosh marrëdhënie të caktuara hierarkike me konceptet e tjera morfosintaksore, për të mundësuar pasurimin e përvojës së nxënësve për këto njohuri dhe për të praktikuar përdorimin e tyre përmes tërësisë së nënsistemeve gjuhësore.

Në tekstet e klasave VI-IX të gjuhës shqipe, rreth 55% të njësive mësimore nga fusha e morfosintaksës rimerren në klasat më të larta. Gjithsesi, rimarrja e disa temave gjuhësore nga klasa në klasë ose në të katër klasat, nuk përbën gjithmonë argument për përmbushjen e objektivave dhe synimeve lëndore.

¹⁵ M. Gjokutaj, *Didaktika e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2009, f. 259.

STRUKTURA GRAMATIKORE SI HIERARKI RAPORTESH NË KURRIKULËN E GJUHËS SHQIPE

Janë rimarrë tema të tilla, si: “Klasat e fjalëve”, “Emri” (i përgjithshëm dhe i përveçëm, konkret dhe jokonkret), “Mbiemri dhe kuptimi i tij” (i nyjshëm dhe i panyjshëm) “Grupi emëror”, “Fjalja e thjeshtë”, “Kryefjala”, “Rrethanorët, etj.

Padyshim, hartuesit e programeve, si kriter bazë për përzgjedhjen e këtyre njësive mësimore (që janë rimarrëse) kanë patur parasysh përvetësueshmërinë. Por a është detyruesisht parësor ky kriter, në qasje me kriteret e tjera, siç është ai i rëndësisë që ka ose duhet të ketë një temë e caktuar në raport me të tjerat, apo në lidhje me një tjetër kriter, siç është ai i interesit të nxënësit për këtë temë? Nga sondazhet që kemi kryer nëpër shkolla, vërejmë se vetëm 22% e nxënësve iu përgjigjën pozitivisht pyetjes nëse “u pëlqen mësimi i gramatikës dhe a keni interes për të?”. 60% e mësuesve mendojnë se rimarrja e këtyre temave nuk është kryer mbi bazën e kriterit të rëndësisë. Ka njësi mësimore ku përsëriten të njëjtat njohuri, pa funksionuar spirala në ngjitje e parashtrimit të koncepteve të reja, si: “Klasat e fjalëve”, “Rrethanori i shkaktit dhe i qëllimit”, “Rrethanori i mënyrës dhe i sasisë” e ndonjë tjetër. Mendojmë se në zbatim të kriterit të përvetësueshmërisë, mund të rimerren njësi të tjera mësimore që mundësojnë edhe lidhje të rëndësishme me nënsistemet e ligjërimit, si: “Kuptimet e mënyrave të foljes”, “Funksionet brenda grupit emëror”, “Fjalitë e përbëra” etj. Disa nga temat që rimerren mund të jenë pjesë e njësive mësimore dhe jo tema të veçanta.

Në vitet e fundit është hedhur në tryezën e diskutimit mundësia e përfshirjes së elementeve praktike të gramatikës gjenerative në kurrikulat shkollore.¹⁶ Mendojmë se ka ardhur koha për të vendosur edhe për prirjet që do të marrë gjuhësia shqiptare në raport me gramatikën tradicionale. Duhet thënë se janë bërë përpjekje edhe më parë për të paraqitur skema të analizës funksionale në tekstet shkollore. I pari, që ka edhe meritën për këtë prurje, është prof. dr. B. Beci, në tekstin “Gjuha shqipe 8” Tiranë 1996.¹⁷ Duke përdorur teknikat për strukturën përbërëse të fjalisë, si dhe analizën praktike të sintagmës emërore, do të bëjmë të mundur që të rishikohen edhe disa koncepte sintaksore të diskutueshme. Kështu, i analizuar në pikëpamjen funksionale, përcaktori nuk i ka të gjitha tiparet si gjymtyrë e dytë e fjalisë, por është pjesë e grupit emëror: “vajzë e zgjuar”, “libri i tij”.

Duke përfunduar mund të themi se ka mjaft çështje të tjera që mbeten për t’u diskutuar për një ridimensionim të vazhdueshëm të kurrikulës së gjuhës shqipe. E rëndësishme është që nuk reshtet së kërkuari për alternativa dhe gjedhe me përmbajtje të shëndoshë kombëtare, të organizuara mes modeleve tradicionale dhe atyre zbatuese, me një dallim të qartë: për prurje me një shkrirje të nënsistemeve, drejt praktikave multifunksionale.

¹⁶ Shih R. Memushaj, Studime albanologjike, Konferenca Gjuha dhe letërsia në shkollë, politika, standarde-mësimdhënia dhe të mësuarit, Tiranë, 2011, f. 87.

¹⁷ Shih më gjerë, L. Skëndaj, *Bazat metodologjike dhe strukturore të kurrikulës së gjuhës shqipe* (Mikrotezë në kërkim të gradës “Master në gjuhësi”) Universiteti i Tiranës, 2009.